

Eduard Vallory
David Pérez

La participació associativa genera implicació política

Fundació Escolta
JOSEP CAROL

Col·lecció
“Reflexions
en veu alta”

La participació
associativa
genera implicació
política

**La participació associativa
genera implicació política**

© Fundació Escolta Josep Carol, 2003
© Eduard Vallory i David Pérez, 2003

Primera edició:
Maig 2003

Disseny de la col·lecció:
faino comunicació

Edita:
Fundació Escolta Josep Carol

Imprimeix: Offset Color, s.l.

Dip. Leg.: B-24813-03

ISBN: 84-607-7862-2

En conveni amb:

**Generalitat
de Catalunya**

**Ajuntament
de Barcelona**

Col·labora:

CAIXA CATALUNYA

Pròleg

Un test per a governants

El text que aquest pròleg acompanya és una petita bomba de rellotgeria adreçada directament contra el cor envellit o esclerotitzat del nostre sistema polític. Té la valentia de diagnosticar algunes de les seves lesions més greus i d'oferir-ne a més un possible tractament.

La salut del nostre sistema democràtic en general i la fortalesa de la nostra acció política en particular té un problema d'artèries: un alt grau d'oclusió en els canals públics de participació que afecta negativament tant a la seva intensitat com a la qualitat de la mateixa. És aquest constrenyiment greu del nivell de participació ciutadana el que permet diagnosticar als autors dues "coronariopaties" de la polis: un problema de legitimitat democràtica i un problema d'educació ciutadana.

La manera de procedir per arribar a aquest diagnòstic és impecable. La podem resumir en quatre preguntes. (Deixeu-me dir, tot de passada, que justament ara, que comencem un llarg període de consultes electorals, aquest fóra un excel·lent qüestionari d'examen de "selectivitat" per a governants).

---

1. Quines formes diverses de participació social tenim? Els autors en presenten tres: el voluntariat assistencial, les entitats de serveis socials i l'associacionisme de participació.

2. Com avaluem la contribució de cadascuna d'elles a la salut del nostre sistema democràtic i a l'enfortiment de la formació ciutadana? És a dir, quins valors o virtuts públiques emanen de la seva manera d'incidir en la societat, quin grau d'intensitat d'implicació cívica generen respectivament?

3. En concret, quina aportació específica realitza l'anomenat associacionisme de participació juvenil a l'enfortiment de la participació cívica democràtica?

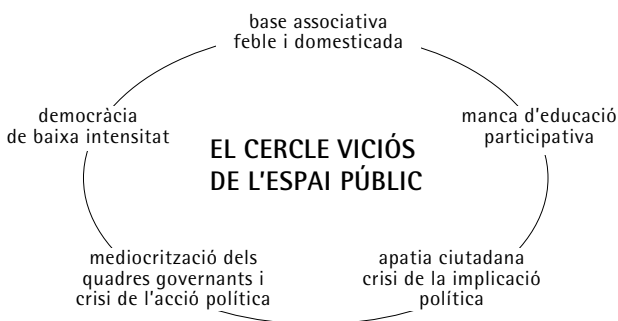
4. A la llum de les respostes donades a les preguntes 2 i 3, les actuacions públiques, les decisions dels nostres governants, a quines formes de participació ciutadana haurien d'afavorir o de donar preferència? A les més submises als dictàmens de les administracions? A les més fàcils de mobilitzar o de convèncer en un moment donat (el voluntariat esporàdic)? A les més eficients i rendibles a curt termini (perquè donen acríticament recursos puntuals i no generen despeses ni problemes ni necessitat d'explicacions)? O bé a aquelles ensinistrades en els mètodes de negociació, discussió, funcionament intern democràtic, coordinació i conducció de processos capaços de produir béns públics?

Les respostes a aquestes quatre qüestions són fonamentals perquè ens indiquen com és en realitat el nostre model de democràcia representativa i com

---

apofitem o desapofitem la complexa xarxa d'actors i interaccions públics del nostre país.

El mèrit, doncs, d'aquest escrit no consisteix en fer o ser un estudi (un altre) sobre les virtuts de l'associacionisme de participació juvenil, sinó en vincular la crisi de l'acció política dels nostres governants amb la crisi d'implicació política dels ciutadans (abstencionisme, apatia, distanciament). Ras i curt, hi ha un cercle viciós o, com dèiem a l'inici, "patològic" que uneix de manera imperdurable i recíproca el destí i la vitalitat de la societat civil amb el destí i vitalitat del sistema democràtic.

La única manera d'escapar a aquest atzucac, de trencar el cercle, creuen els autors i també un servidor, és retornant al sentit pregon de la visió aristotèlica de la polis: fent veure que educar en la política no és altra cosa que promoure l'educació cívica; i que la manera més genuïna d'educació cívica passa per l'assumpció personal i compartida de responsabilitats socials.

Aquests compromisos amb la comunitat poden, certament, encarnar-se en diverses modalitats: la professional, la sindical, la pròpiament política dels partits, la de les fundacions, la del voluntariat esporàdic, etc. La darrera virtut de l'escrit de l'Eduard i el David, és fer-nos veure que, si bé totes les modalitats són vàlides, un país que aspiri a l'excel·lència democràtica i a la cohesió social ha de ser també exigent a l'hora de triar les "millors".

Per a un país com el nostre, amb autogovern delegat i competències constantment interferides i laminades, l'aposta per un capital social de primera qualitat no és baldera. En aquest sentit, crec, l'associacionisme de participació juvenil a Catalunya encara no ha dit la darrera paraula.

Àngel Castiñeira

Professor d'ESADE

i director del Centre d'Estudis de Temes Contemporanis

La participació
associativa
genera implicació
política

En els darrers anys, persones d'Escoltes Catalans hem estat impulsant la renovació del discurs associatiu des de marcs com els consells de joventut –dels consells locals al Fòrum Europeu de la Joventut– o altres plataformes. Hem hagut de fer front a molts discursos que no quadraven amb el nostre model, i que no ens convenien: el discurs del voluntariat, el discurs corporativista, el discurs del tercer sector, el discurs dels serveis de lleure com a suposada evolució de l'associacionisme educatiu...

Després de temps compartint reflexions sobre aquestes qüestions, a mitjans del 2000 vam voler escriure plegats els arguments que ens feien veure la potencialitat i la vàlua social del model d'Escoltes Catalans, en tant que associació educativa juvenil, amb aquestes tres condicions –participació democràtica, associacionisme educatiu i implicació de la gent jove– com a definició. Creiem que l'article que vam publicar llavors¹, amb alguns retocs, segueix argumentant suficientment la nostra afirmació que l'associacionisme juvenil de participació, com el d'Escoltes Catalans, una associació de quatre-mil

---

1. Aquest escrit es basa en l'article "L'associacionisme juvenil de participació i la crisi de la implicació política", publicat a *Idees, revista de temes contemporanis*, núm. 9. Barcelona, gener/març de 2001.

persones on la mitja d'edat de la seva Junta és de vint-i-vuit anys, esdevé una eina privilegiada en aquest moment de desorientació per a promoure una política participativa i transformadora.

Participació política i consciència de ciutadania

De manera progressiva, els últims cent-cinquanta anys els diferents tipus de règims polítics no democràtics d'arreu del món s'han anat substituïnt per sistemes democràtics, que articulen el seu principal procés de presa de decisions col·lectives mitjançant uns representants que, per un període determinat, són escollits legítimament per elecció lliure i universal. L'any 2000, dels 147 països dels que es disposa de dades, 121 (el 68% de la població mundial) tenien un o tots els elements d'una democràcia formal, en contraposició als només 54 (46% de la població) de 1980². I la tendència és que el nombre de democràcies segueix creixent, en tant que són percebudes com a estàndard bàsic de legitimitat política.

El model de democràcia representativa ha modificat progressivament bona part dels seus elements, en sintonia amb els canvis que s'han anat succeïnt en les diferents societats democràtiques. Però sovint, l'evolució de les conductes socials i de les seves pautes de funcionament ha precedit en el temps

---

2. PNUD: *Informe sobre el desenvolupament humà 2002. L'aprofundiment de la democràcia en un món fragmentat*, Associació per a les Nacions Unides et al. Barcelona, 2002 (pp 14-15).

aquestes múltiples modificacions dels mecanismes de presa de decisions del propi model democràtic, el que ha comportat períodes de discussió i controvèrsia. Molt probablement, el debat obert avui en relació a les formes d'implicació de la ciutadania i la seva participació política ens situa en un d'aquests períodes transitoris, cap a un model de democràcia més participativa.

La democràcia participativa comporta no partir de la base que els representants de la ciutadania treballen aïlladament amb carta blanca per a resoldre totes les qüestions que se'ls planteja. Aquesta actitud és un error que d'alguna manera perverteix la lògica del propi sistema. La complexitat de les societats democràtiques requereix, cada vegada més, un permanent entramat de relacions entre els qui governen i els múltiples components que conformen una societat. De les raons que poden justificar aquesta afirmació, en destaquem algunes.

Per una banda, els representants polítics o governants es troben, com la resta de ciutadans, submergits en una societat progressivament més complexa, on el ritme amb què es produeixen canvis conjunturals significatius és elevadíssim i, per això, resulta molt difícil prendre decisions encertades en un termini adequat. Els informes tècnics o les estadístiques sociològiques, que són bons instruments d'anàlisi de la realitat, no deixen de ser una condició necessària però no suficient per prendre bones decisions. Cal també percebre les valoracions que fa la ciutadania, les quals, sovint per la impossibilitat de ser traslladades a paràmetres simplificadors, difícilment poden ser recollides estadísticament o qualitativa.

Però a més, per als governs és important que els ciutadans i ciutadanes vegin amb bons ulls les decisions que prenen o han de prendre –en especial perquè s’han de sotmetre al balanç d’unes eleccions. Aquesta acceptació pública pot venir mitjançant la publicació de la decisió política, mostrant tots els seus aspectes positius –malauradament massa sovint maquillats i dissimulant-ne la vessant negativa–; o bé fent a la ciutadania part activa del procés d’anàlisi, d’avaluació i fins i tot de decisió.

Ambdós mètodes poden ser complementaris –és clar, si són correctament emprats–, però el segon, més participatiu, aparentment pot resultar excessivament laboriós, poc ràpid, i ple de riscos. Certament, implica un enorme esforç de coordinació i de generació de processos de comunicació; a més, acostuma a ser lent, perquè la ciutadania necessita organitzar-se i establir mecanismes interns de consulta; i finalment, pot donar lloc a plantejaments allunyats als que inicialment es pressuposaven. Ara bé, en canvi, té com a gran avantatge que la decisió presa podrà comptar més fàcilment amb un suport majoritari i amb una corresponsabilització del conjunt de ciutadans, alhora que, com dèiem anteriorment, serà la que disposi de més elements significatius per a esdevenir òptima.

La participació de la ciutadania en els processos de presa de decisió més enllà de les eleccions incrementa el grau de legitimitat del sistema polític democràtic i, fins i tot, dels propis responsables institucionals. La participació dona a la ciutadania una perspectiva més ajustada de la realitat política, afavoreix la cultura política de la societat i permet una major corresponsabilització.

De fet, és l'impuls significatiu a la consciència de ciutadania dels individus el que pot comportar una participació política més fluïda, inclosa la participació electoral. Com se sap, les xifres cada vegada més elevades d'abstencionisme (40,8% a les eleccions al Parlament el 1999) mostren que un gran nombre de ciutadans o no dóna importància als acords col·lectius, o bé entén que la seva participació individual no tindrà cap mena d'incidència real sobre les decisions generals³. Una societat construïda des d'aquestes dues òptiques corre el seriós perill de perdre la consciència de grup, la cohesió social o àdhuc els valors culturals que la sustenten. I encara més, una generalització d'aquestes actituds atempta directament contra el principi de sobirania popular que inspira el propi model democràtic.

Avui, els ciutadans i ciutadanes ja no en tenim prou amb votar en unes eleccions per concebre la nostra participació política en tant que incidència en els processos de presa de decisió públics; ni fins i tot per convèncer-nos que la feina que els governants duen a terme és correcta. Assumir part de les responsabilitats col·lectives o un compromís amb la comunitat són elements imprescindibles que avui donen sentit a una societat democràtica. A aquest efecte, com ja hem expressat en altres textos⁴, esdevé

---

3. No entrem a considerar l'abstenció que respon a altres motivacions, tant les opcions ideològiques no democràtiques com, ben al contrari, els plantejaments que empenen l'abstenció electoral com a eina per reclamar un canvi radical en la manera de concebre el sistema democràtic i la participació ciutadana. En qualsevol cas, aquests i d'altres possibles posicionaments abstencionistes són, avui i al nostre país, minoritaris.

4. VALLORY I SUBIRÀ, Eduard (ed.): *Educar en la política. Dotze raons per a la participació en la vida pública*. Pòrtic, col·lecció Visions, 10. Barcelona, 2003.

fonamental que la ciutadania no resti al marge de l'actuació política, és a dir, que entengui la política com quelcom propi, més enllà de la dinàmica electoral. I perquè això sigui factible cal, a més de comptar amb la predisposició dels propis polítics institucionals, estructurar i facilitar el desenvolupament d'instruments socials que projectin millor la necessitat i la possibilitat de participar en les responsabilitats i decisions que afecten tothom. Aquests diversos instruments conformen l'anomenada democràcia participativa.

El doble rol de l'associacionisme juvenil de participació

Interioritzar la consciència de ciutadania no és una tasca senzilla, ni es pot resoldre en un curt espai de temps: requereix d'un procés d'interacció continuat. De fet, els responsables dels partits polítics i els governants són també ciutadans que, en principi, s'han sentit inquiets pel benestar i la felicitat de la col·lectivitat, amb una vocació per la cosa pública que s'ha anat forjant progressivament des del mateix moment en què l'individu assumeix que conviu en societat.

La predisposició a la participació democràtica, element essencial per a superar la crisi de la implicació política, necessita un procés formatiu. I justament podem afirmar que l'associacionisme juvenil de participació és un dels millors formadors

de la gent jove en una consciència de ciutadans responsables, crítics i compromesos. Entenem per associacionisme juvenil de participació aquell conformat principalment per associats joves que treballen voluntàriament, sense remuneració i on esdevenen part activa de la totalitat dels processos de presa de decisió i d'actuació de l'organització. En aquestes associacions els membres opinen, valoren, proposen, acorden, planifiquen, modifiquen, assumeixen les tasques a executar, defineixen el sentit de l'entitat, les seves línies d'actuació i les prioritats pressupostàries, escullen els diferents càrrecs de responsabilitat que representen el conjunt i s'impliquen en el projecte tant com volen o poden.

L'associacionisme juvenil de participació esdevé un dels millors espais d'interacció entre la gent jove, on aquesta pot desenvolupar amb major llibertat projectes d'interès comú i, alhora, on hi haurà d'abocar les més altes dosis de responsabilitat per tal de poder-los dur a terme. Al mateix temps, al tractar-se de voluntats col·lectives compartides, implica processos de debat i negociació per poder arribar a acords que satisfacin totes les parts que participen en el projecte. Però alhora, la pròpia limitació d'estar ubicat en l'esfera juvenil comporta que es tracti d'un tipus d'organitzacions on el relleu dels seus membres és relativament ràpid i constant, i això obliga a generar processos continus de formació per als nouvinguts, que reafirmen en els més veterans la màxima interiorització del sistema de valors compartits i la identificació en el projecte col·lectiu que hauran de transmetre.

Cal clarificar que ens estem referint, seguint la distinció que esmenta Carles Boix introduint Putnam, a associacions productores de béns públics, i no pas a les productores de béns privats. "D'un bé públic en pot gaudir el conjunt de la comunitat, independentment de la participació en l'associació que l'ofereix. (...) D'un bé privat, d'altra banda, només en treuen profit aquells qui participen en la seva creació". I, per tant, fem referència a aquelles associacions que es troben amb el problema afegit que, "atès que aquells qui no contribueixen a proveir d'un determinat bé públic no troben, d'altra banda, cap barrera per a consumir-lo, resulta lògic que els individus deixin en mans dels altres la tasca de subministrar aquests béns i que gaudeixin gratuïtament dels fruits del treball dels altres"⁵.

A banda d'aquesta funció social altruista, aquest associacionisme participatiu esdevé també una escola real de participació democràtica, i no tan sols pels elements esmentats fins ara, sinó també perquè du a terme una interlocució ciutadana amb les institucions de govern i altres agents, sigui a través dels seus portaveus o bé de les plataformes legitimades per a tal fi.

Cal dir que, en termes generals, aquesta interlocució amb l'associacionisme participatiu també hauria d'interessar les institucions governants, donat que és un marc interessant per dialogar amb uns agents

---

5. BOIX, Carles: "El concepte de capital social i les seves implicacions econòmiques", dins: PUTNAM, Robert D.: *Per a fer que la democràcia funcioni. La importància del capital social*. Proa, col·lecció Temes contemporanis, 11. Barcelona, 2000 (pp. 22-23).

socials que representen un col·lectiu implicat ciutadanament. I encara més en el cas de l'associacionisme juvenil de participació, que superant la distància entre generacions s'ha demostrat un vehicle adequat per a aquesta interlocució, ateses les seves característiques de dinamisme i de funcionament intern democràtic.

Evidentment, les associacions realment juvenils tenen característiques que poden dificultar aquest diàleg, com ara els ràpids relleus a les entitats –conseqüència de la seva condició jove–, que dificulten la continuïtat de les relacions personals i que requereixen d'una formació més intensa dels dirigents per poder continuar les relacions institucionals establertes sense haver de recomençar, però que, alhora, aporten un dinamisme i capacitat d'adaptació i innovació extraordinaris.

Ara bé, també és cert que, molts cops, aquestes entitats han estat capaces de generar propostes d'interès ciutadà d'un nivell similar o major que les de les pròpies institucions governants, i és important tenir en compte aquesta funció d'impulsar propostes per al conjunt de la gent jove.

Una mostra n'és el rol excepcional que juga el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC), que representa un model de participació únic al nostre país. L'ampli ventall d'organitzacions que conformen aquesta plataforma és una mostra privilegiada de veritables escoles de participació de gent jove: l'associacionisme educatiu –dins del qual l'escoltisme laic i el confessional–, els sindicats i entitats d'estudiants, les entitats juvenils culturals, socials,

excursionistes i d'intercanvis i cooperació, les organitzacions polítiques juvenils, les seccions juvenils dels sindicats de treballadors,... El CNJC és, encara avui, la plataforma permanent d'associacions que a Catalunya reuneix més entitats i persones d'una varietat més àmplia alhora.

En les components d'aquest ventall s'hi pot veure el doble rol de l'associacionisme juvenil de participació: com a formador de la persona en els valors cívico-polítics i com a instrument de participació ciutadana en els afers públics, dualitat que és el que el fa tan important i el que també l'hauria de fer objecte d'un major prestigi social i potenciació pública.

La seva capacitat d'elaborar propostes que van molt més enllà dels interessos corporatius es pot copsar al document *Línies de política juvenil del CNJC*⁶, un document que compila propostes d'actuació política per un model de societat (a tres nivells: formació de la personalitat, exercici de la ciutadania i construcció d'un futur comú) i que articula un model de planificació de les polítiques de joventut.

L'agost de 2000, en sengles conferències al plenari de la Unió Parlamentària Escolta Mundial (WSPU) a Varsòvia, tant el llavors director de Joventut de les Nacions Unides, el nord-americà Bill Angel; com la coordinadora de la Unitat de Joventut de la UNESCO, la brasilera Maria Helena Henriques-Mueller, van citar aquest document (editat en versió anglesa sota el nom *The Salient Points on Youth Policy of the CNJC*) com el més innovador a nivell mundial en matèria de

---

6. CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA: *Línies de política juvenil del CNJC*. Barcelona, 1999.

política de joventut dels que coneixien. Posteriorment, el novembre de 2000, el Govern de la Generalitat va aprovar el Pla Nacional de Joventut de Catalunya, que recollia el marc reclamat en el document del CNJC i generava una nova concepció de la política de joventut coordinadament a nivell local i nacional.

Davant d'iniciatives com aquesta, esdevé ridícul el recurs d'algunes administracions en advertir que no tots els i les joves estan associats i que, per tant, aquestes entitats representen un tant per cent relativament baix del conjunt de joves. Però la memòria selectiva fa oblidar amb facilitat aquestes administracions que, com l'estudi Joves i participació a Catalunya va posar sobre la taula, un seguit d'obstacles a la participació encara vigents –dels quals en són molts cops causants– fan que el sorprenent sigui la subsistència d'aquest associacionisme de base participativa.

La confusió amb d'altres models d'entitats no lucratives

Si bé la participació política i democràtica de la gent jove pot passar, en bona mesura, per la seva implicació en l'associacionisme juvenil de participació, tanmateix les institucions públiques

---

7. FUNDACIÓ FRANCESC FERRER I GUÀRDIA: *Joves i participació a Catalunya*. Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya, col·lecció "Estudis", 2. Barcelona, 1999 (pp. 157-162).

tenen sovint la tendència de promoure altres tipus d'implicació social que disten força, des de la perspectiva participativa, amb el que fins ara hem anat plantejant.

En el camp de les entitats sense afany de lucre, i sense pretendre ser exhaustius, podem destacar tres grans tipologies d'entitats. Una primera, la de les entitats de voluntariat assistencial, que basen el seu concepte en el model d'una caritat evolucionada. Detecten que hi ha un problema social i, vehiculant-ho mitjançant l'entitat, coordinen l'actuació de persones que no tenen perquè estar lligades a l'entitat i que s'hi comprometen puntualment, duent a terme amb elles tasques de benestar social.

Una segona tipologia, de creixent importància, és la d'entitats de serveis no lucratives, el pes de les quals no rau en una base voluntària, sinó en un alt nombre de professionals remunerats amb què compten. Són entitats que a la pràctica oscil·len entre l'organització i l'empresa d'iniciativa social o de servei social, que generalment tenen el format de fundacions, que fan tasques socials molt importants, que compten amb persones que s'hi dediquen permanentment i que mouen un nivell de recursos econòmics tan gran que fa que les administracions els tinguin molts cops pels interlocutors "associatius" principals.

El límit entre aquestes dues tipologies –voluntariat assistencial i serveis no lucratiu– no sempre està clar, i a voltes tenen característiques similars.

Una tercera tipologia seria la de les associacions de base participativa, entre les quals l'associacionisme

juvenil de participació, que ja hem esmentat amb anterioritat. En aquestes els seus membres hi estan compromesos permanentment, participen dels processos de presa de decisió i el pes dels professionals remunerats és molt menor i tan sols de suport als associats. El seu caràcter jurídic associatiu no és irrellevant. Fixem-nos que, per definició, una fundació no té funcionament democràtic, perquè és el seu patronat qui decideix en última instància la seva política organitzativa o la gestió del seu patrimoni.

Les diferències d'aquestes tres tipologies generalment es difuminen en la seva percepció externa, i tant mitjans de comunicació com institucions governants les veuen com a equivalents. Per això, per exemple, legislar en favor de les entitats d'iniciativa social per tal que els seus serveis o els seus contractats tinguin avantatges fiscals, o bé buscar recursos legals o mediàtics per a promoure el voluntariat de compromís temporal de baixa intensitat, poden semblar accions per promoure l'associacionisme i la participació. Però en realitat no és així, perquè l'associacionisme de participació ni té l'alt tant per cent de persones remunerades de les entitats de serveis ni el seu volum de gestió econòmica, ni li serveixen els voluntaris ocasionals per dur a terme la seva tasca permanent. I malgrat això, les actuacions públiques que es diuen "en favor de l'associacionisme i de la participació" acostumen a ser com aquestes esmentades.

Amb aquest escrit no volem regatejar l'interès col·lectiu dels projectes impulsats per les entitats de voluntariat i per les que fan serveis socials –deixant

per una altra ocasió el necessari debat més a fons sobre com s'articula la nostra teòrica societat del benestar i qui assumeix segons quines responsabilitats socials que pertanyen a l'esfera pública. El que sí plantejem és l'error que suposa voler igualar la contribució que fa l'associacionisme de participació al sistema democràtic i a la formació en la ciutadania, que és de molta intensitat, amb l'aportació que hi fan les entitats de voluntariat o de serveis. En paraules de Putnam, "identificar les tendències pel que fa a la mesura del sector no lucratiu amb les tendències en la connexió social seria un error conceptual fonamental"⁸.

La participació associativa demana d'un compromís continuat en el temps, d'un esforç de generació de treball conjunt i d'uns objectius a curt, mig i llarg termini alhora. Ara bé, en el recent estudi *Projecte Internet Catalunya*, Manuel Castells i Imma Tubella esmenten com una dada important que a Catalunya "els ciutadans més actius participen en campanyes però no en organitzacions. Es mobilitzen pel contingut de les seves accions, no s'adhereixen a estructures organitzatives"⁹. És a dir, que s'actua de manera puntual, però no hi ha tendència a ser dels qui organitzen les accions.

En l'aspecte econòmic, les entitats de base associativa tenen molts cops una dependència de les subvencions provinents de les administracions públiques que els

---

8. PUTNAM, Robert: *Jugant a bitlles sol. La decadència del capital social nord-americà*, a: *Idees. Revista de temes contemporanis*, núm. 3. Barcelona, juliol/setembre 1999 (p. 25).

9. CASTELLS, Manuel i IMMA TUBELLA: *Projecte Internet Catalunya*, IN3-UOC, Barcelona, 2002 (p. 422).

genera una gran debilitat. Les subvencions condicionades han estat molts cops emprades per a obrir la porta al clientelisme polític i a l'opacitat pública de les relacions entre les organitzacions ciutadanes i les institucions de govern.

En aquest punt, entenem que cal clarificar en major mesura la relació entre associacionisme i administracions públiques. Des de la nostra perspectiva, l'associacionisme de participació ha de rebre el suport econòmic institucional per poder desenvolupar amb garanties la seva tasca, i aquest suport ha d'estar concedit en funció de criteris que intentin ser objectius, relacionats amb la dimensió del projecte associatiu, l'estructura organitzativa necessària i l'impacte social de la seva acció. Els convenis –més que les subvencions– són una bona eina que assegura l'estabilitat associativa, si van acompanyats del seu pagament immediat per no ofegar l'organització.

En canvi, la concessió de serveis socials gestionats per entitats sense afany de lucre i finançats per les administracions públiques han de regir-se per criteris lligats exclusivament a la solvència del projecte i de l'entitat proposant, a partir d'instruments que garanteixin la total transparència del procés –els concursos públics són, probablement, el millor exemple. Només d'aquesta manera es pot diferenciar entre el suport a l'associacionisme de participació, per una banda, i la concessió de projectes socials a aquells qui reuneixin les millors condicions, per una altra, evitant així confusions que, avui, malauradament encara persisteixen.

Resumint, creiem que per impulsar la participació política dels ciutadans, la comprensió i assumpció dels valors democràtics o fins i tot l'enfortiment de la societat civil, no es pot comparar la implicació activa i permanent d'un associat de participació amb la implicació esporàdica d'un "participant" sense veu ni vot en una entitat de voluntariat assistencial o d'un usuari de servei d'iniciativa social; i encara menys, amb la de l'assistent a una marató televisiva. És clar que aquestes segones opcions són molt més còmodes i algú diria que fins i tot més eficients en la gestió. Però aquesta hipotètica major rendibilitat a curt termini, es gira en contra si pretenem que la ciutadania pensi, aprengui a decidir i s'impliqui en els afers comuns.

Si pensem que en l'àmbit públic cal diferenciar l'administració pública, que és la maquinària que garanteix la seva gestió ordinària, del govern, que és qui dirigeix aquesta administració, veurem que l'acció política és responsabilitat dels governants, que han de dirigir també la bona gestió de l'administració. Igualment, doncs, en el camp no lucratiu cal diferenciar els serveis i entitats d'iniciativa social, que busquen la cogestió de serveis d'interès públic, dels moviments ciutadans que busquen la incidència, o fins i tot la codecisió, en les polítiques públiques, sense oblidar que la seva pròpia acció és, en sí mateixa, un bé públic. L'associacionisme de participació està entre aquests darrers, i les iniciatives que impulsen les associacions participatives per transformar la realitat es complementen, per tant, amb el diàleg i la negociació –és a dir, la interlocució– amb els poders públics per tal d'influir en la seva acció de govern.

Fem un petit parèntesi, davant d'aquesta funció que en podríem dir política de les associacions, per fer una distinció de funcions entre les xarxes associatives i els partits polítics i evitar la confusió entre ambdós àmbits. En les democràcies modernes, els partits són els agents en què s'organitzen els ciutadans per a accedir a l'exercici del poder polític. Els partits tenen la responsabilitat de canalitzar els interessos i les inquietuds dels ciutadans a l'acció de govern. En canvi, les xarxes associatives, que han de prendre una distància crítica amb la gestió d'aquest mateix poder públic, reforcen la democràcia fent aportacions de la ciutadania a l'organització de la societat. No volen –ni poden–, per tant, suplir l'actual tasca dels partits; però des de la lògica que la democràcia comporta el dret de la ciutadania a discrepar dels qui tenen la legitimitat de governar, i a promoure un model de societat propi, impulsen iniciatives per millorar la convivència ciutadana i la qualitat de vida.

Paradoxalment, els partits tendeixen a donar resposta als interessos immediats de les persones, dins d'una lògica comercial, mentre que l'associacionisme i els moviments socials poden dirigir-se més als principis i valors de les persones, amb propostes més a llarg termini. El dèficit de legitimitat moral que pateixen els partits pot complementar-se amb la legitimitat moral de les propostes de la ciutadania organitzada, mentre que, al seu torn, el dèficit de legitimitat representativa del món no governamental pot cobrir-se amb unes institucions públiques receptives i obertes a interactuar.

En resum, més que valorar la tasca de les organitzacions que no tenen com a funció la

transformació social, el que cal és clarificar les funcions de cadascú. Hi ha unes entitats que treballen per pal·liar les conseqüències de les desigualtats, i n'hi ha que treballen per canviar-ne les causes; però són aquestes darreres les que generen implicació política, en el sentit participatiu del terme.

Associacionisme i moviments socials

Més enllà de les associacions de participació, cal tenir en compte la rellevància creixent arreu de les plataformes de tot tipus que, en molts casos actuant en xarxa a nivell mundial, han impulsat les mobilitzacions de resposta al model de globalització imperant, un model basat sobretot en la preponderància del mercat sobre el poder polític. I remarquem *plataformes de tot tipus*, perquè hi conviuen moviments socials amb partits polítics governamentals –amb posicions molt diferenciades, però amb una certa causa comuna–, com també hi coincideixen ONG amb sindicats, o intel·lectuals compromesos i acadèmics amb associacionisme participatiu –com, en el cas català, l'escoltisme.

És una nova manera d'organitzar-se en xarxa¹⁰, molt vinculada a les possibilitats d'immediatesa que donen les tecnologies de la informació i la comunicació, que

---

10. No ens referim directament al rol creixent de les xarxes associatives i de les plataformes de coordinació d'associacions i ONG internacionals, com ara CIVICUS o, en un altre nivell, el Fòrum Mundial de Xarxes UBUNTU, tema que ja ha estat desenvolupat a VALLORY (2003), *op. cit.* (pp. 158-173). La tesi que s'hi defensa és que les xarxes associatives transnacionals i el que s'està

genera unes certes incomoditats a l'associacionisme estructurat, però que, en canvi, li ha donat un nou dinamisme. Les manifestacions contra la intervenció militar a l'Irak del passat 15 de febrer de 2003, que han esdevingut històriques per ser la primera manifestació global de la història –amb la participació de persones dels cinc continents–, han comptat amb la implicació de moltíssimes xarxes associatives i entitats polítiques, però han estat especialment determinades per la participació d'altres col·lectius i de les seves formes d'organització.

Aquestes formes d'organització es caracteritzen, entre d'altres aspectes, pel seu caràcter plenament participatiu –els qui s'hi impliquen defineixen les propostes i les duen a terme–, i es diferencien de l'associacionisme de participació per la manca d'òrgans de representació, donat que es tendeix a la màxima horitzontalitat com a sistema de funcionament, sovint acompanyada per la inexistència de personalitat jurídica. Igualment, es diferencien de les associacions per la relativa intermitència en la implicació dels qui hi participen, en el sentit que qui en vol formar part no adquireix un compromís vers l'organització, sinó sobre la causa que els mobilitza, la qual pot tenir moments d'acció molt dinàmics i altres períodes de total inactivitat.

El caràcter continuïtat i la clara estructura organitzativa de l'associacionisme de participació es contraposa amb la major flexibilitat i el dinamisme en

---

configurant sota el nom de *societat civil global* estan començant a cobrir d'alguna manera, amb la definició de l'agenda política, l'absència d'una estructura de governança global, superant així els límits estatals que encara constreixen els partits polítics.

moments determinats d'aquests nous moviments socials. Però en canvi, uns i altres poden enriquir-se mútuament. En primer lloc, perquè un dels principals objectius d'ambdós models és impulsar la participació de la ciutadania, encara que sigui des de perspectives diferents. Però també perquè, per a una major incidència en la cosa pública, cal sumar esforços i no pas dividir-los. L'associacionisme de participació té una molt major capacitat d'interlocució amb les institucions públiques, representa un bon nombre de ciutadans i pot mobilitzar per a l'acció tots els seus membres i simpatitzants. Però alhora, els nous moviments socials injecten idees innovadores, responen als reptes amb gran celeritat i tenen, per tant, una alta capacitat de mobilització ciutadana.

Espais comuns com els fòrums socials o les plataformes temporals com la contrària a la intervenció armada a l'Irak permeten assajar treballs conjunts entre ambdues tipologies de participació. El potencial de generació de noves respostes d'aquestes xarxes permet la innovació en les formes de funcionar, la implicació ciutadana a gran escala i la renovació de discurs. Ara bé, cal ser conscients que també pateixen del problema de convivència entre organitzacions amb representants i persones a títol individual –sovint procedents d'aquests nous moviments socials però que no els representen– en el marc de dinàmiques assembleàries. Tot i aquestes dificultats, cal cercar fórmules per trobar nexes d'unió entre les diferents formes d'organitzar-se de la ciutadania implicada.

No és cap casualitat que, d'entre les persones més actives en el si d'aquests moviments socials –i també de les grans xarxes cívico-socials– hi trobem sovint

persones que són o han estat responsables associatives. Justament, és una mostra que l'associacionisme juvenil de participació contribueix a enriquir la cultura de la participació, sigui quina sigui la perspectiva des de la qual aquesta es construeixi. Davant la necessitat de generar una dinàmica de major sensibilització i corresponsabilització de la ciutadania en els afers públics, les mobilitzacions per un altre model de globalització dels darrers anys i, en particular, les més recents contra la guerra d'Irak, marquen un abans i un després en l'impuls d'aquesta sensibilització.

La crisi de la implicació política

Les nostres societats viuen diferents circumstàncies amb conseqüències que conflueixen en l'escepticisme polític. N'apuntem dues. Una d'elles és la desconfiança ciutadana en les institucions de govern. Si la lògica de la sobirania nacional era que la nació es constituïa en Estat i es dotava d'una administració per servir a la col·lectivitat, s'ha anat creant contràriament la imatge que hi ha una administració imposada des de sempre que abusa del seu poder, malgasta els seus recursos i no tracta amb comprensió els usuaris dels seus serveis. El frau a hisenda pot ser una mostra representativa d'aquesta desconfiança, però no l'única; també hi ha el discurs de l'empresa que veu la política i els governs com a manipuladors, quan no com a corruptes, i l'administració pública com un cos de funcionaris incompetents. És la tesi que sustenta una mena de discurs de la societat civil que reivindica allò privat

–com allò bo, pur– per sobre d'allò públic –com allò dolent, impur. I així, mentre s'acusa constantment les institucions de govern, s'oblida de fixar-se alhora en l'escàndol de desigualtats socials que genera un món empresarial on l'ètica ha deixat pas a l'obsessió per l'enriquiment màxim.

Una altra d'aquestes circumstàncies és conseqüència de la globalització econòmica. Si l'Estat era el marc on les institucions governamentals podien regular els mercats, i fins i tot redistribuir riquesa i seguretat en desenvolupar-se l'Estat social, amb la globalització els mercats rebenten aquell marc i els governs perden la seva capacitat de control. Mentre les grans multinacionals es fusionen, els Estats assisteixen astorats a l'espectacle que, aparentment, no els deixa més marge d'actuació que el de servidors de les empreses creadores d'ocupació. Des d'aquesta òptica, que el tant rebutat Fukuyama ja apuntava, els partits busquen la "centralitat" sense saber trobar alternatives per nedar contra el corrent impetuós impulsat per l'economia mundial.

Vist això, i sumant-ho a la manca de formació participativa, no és d'estranyar gaire que hi hagi una baixa implicació política en la societat, començant per la gent jove. Aquesta manca d'implicació condueix a què poca gent es vulgui dedicar vocacionalment als afers públics, el que dóna pas a una disminució de nivell en els quadres governants i també, com a conseqüència final, una mediocrització de l'acció política. La debilitació dels ideals com a elements fonamentadors de la política fa que aquesta es preocupi més per la gestió de l'immediat que per la planificació a mig i llarg termini. A més, s'ha generat

una alta dependència dels cicles electorals sense entendre que, a la vegada, la manca d'horitzó també comporta necessàriament un descrèdit, perquè el perfil de gestor, del tot necessari, mai no podrà suplir el perfil del polític, el de qui marca les línies prioritàries que cal seguir. La gestió per sobre de la política i l'electoralisme per sobre de la planificació a llarg termini, doncs, són dos dels principals enemics que té a casa l'acció política governamental.

Si ens centrem en l'associacionisme, estudis recents¹¹ han constatat que a les societats occidentals està donant-se una disminució de la participació cívico-associativa de la ciutadania, i que això té com a conseqüència una desestructuració social important, contràriament a l'augment de confiança social i promoció de la reciprocitat mútua que genera l'existència d'una vida associativa dinàmica.

Aquesta disminució no és, en absolut, en favor de la militància sindical o de partit, sinó tot el contrari. És en favor de la reclusió individual, encara que sigui un "individualisme en xarxa". Els membres d'associacions són molt més propensos que els no associats a la participació en política, a la relació ciutadana o a expressar una confiança social. La disminució esmentada és, doncs, l'extensió de l'escepticisme creixent respecte del sistema polític, com també recull l'estudi de Castells i Tubella abans citat¹².

Política institucional i societat civil tradicionals comparteixen crisi de legitimitat. I aquest increment de l'escepticisme cap al sistema i les

---

11. PUTNAM (1999), *op. cit.*

12. CASTELLS i TUBELLA (2002), *op. cit.* (p. 286).

institucions polítiques és molt preocupant, perquè desvincula a la pràctica els decisors públics de la seva font de legitimitat. En el moment en què es transmet la sensació que no té gaire importància qui està al capdavant d'un govern, perquè en definitiva les polítiques principals ja vénen marcades per les tendències indiscutides de la globalització econòmica, s'està donant més arguments a la passivitat i a l'allunyament de la ciutadania de la implicació política. I si ja no serveix anar a l'àgora a dialogar pel bon govern de la polis, quina via queda?

Trencar el cercle viciós

Fer front a aquesta crisi de legitimitat que pateixen les institucions públiques no és una tasca senzilla. Probablement, requereix aprofundir molt més en qüestions com quin nivell d'administració ha d'assumir determinades funcions o competències –concentrant a escala europea o mundial allò que fa referència a les grans decisions econòmiques, descentralitzant en molts d'altres aspectes–, o bé resoldre millor les disjuntives relacionades amb la gestió pública o privada –i en aquest darrer cas, discernint si ha de ser amb o sense afany de lucre– per a determinats serveis d'interès públic.

Tanmateix, per a superar aquesta situació és tant o més rellevant, com indicàvem a l'inici d'aquest escrit, aconseguir passar d'una democràcia representativa a una democràcia molt més participativa, de tal manera que la ciutadania recuperi la seva responsabilitat en

els afers públics i, alhora, les institucions comptin amb la plena confiança dels ciutadans.

Per tot això, creiem que l'associacionisme de participació és un dels millors aliats que té avui la classe política que vulgui superar l'actual estadi de desconfiança ciutadana, com també trencar amb l'hegemonia de l'entramat econòmic que no deixa espai d'actuació a les institucions de govern. És a dir, d'aquella classe política que cregui que la democràcia és possible i no pas que haurà de ser la tècnica econòmica qui marqui el ritme governamental.

En aquesta pugna a gran escala entre institucions de govern legitimades i poders econòmics constituïts, si l'actuació política amb voluntat transformadora no té la complicitat de la ciutadania, no guanyarà mai. I si la complicitat de la ciutadania comença sobretot per la interiorització dels valors democràtics, no és trivial apuntar que l'associacionisme juvenil de participació és un dels espais on es presenta un nivell més alt de formació en la participació pública i de generació de consciència democràtica.

Per això remarquem que, a l'hora de mesurar la participació de la ciutadania en la construcció de la societat, els índexs d'associacionisme compromès de participació són més rellevants que no pas els de voluntariat, els d'usuaris de serveis socials juvenils o els de federats esportius. Des de la base que les institucions governamentals tenen l'obligació de governar, i que el rol del moviment associatiu no és en cap cas suplir-les, cal emfatitzar alhora que, en democràcia, si es vol apostar per una ciutadania participativa aquestes institucions han de facilitar i

promoure la lliure organització dels ciutadans i ciutadanes en xarxes de participació democràtica, respectant els límits amb la societat civil i donant la paraula a l'opinió pública en allò que l'afecta.

No cal dir que el suport a aquest model associatiu és una condició necessària, però no suficient, per a l'enfortiment democràtic. Tendir cap a una democràcia més participativa també significa posar la informació dels processos de presa de decisió a l'abast ciutadà, permetre la seva intervenció en les deliberacions o incentivar la seva implicació. Hi ha moltes iniciatives en aquest sentit que van avançant progressivament. Donar joc a les xarxes associatives, però, és sens dubte una mesura important.

Ara bé, en general les institucions de govern no s'adonen que, si no potencien l'associacionisme de participació, en realitat perjudiquen futurs aliats, a banda que faciliten que la societat sigui molt menys participativa i que, a més, es tendeixi encara en major grau a restar supeditats als interessos econòmics. És el que ja succeeix amb les organitzacions polítiques que han dimitit del seu rol transformador i que s'han resignat al paper de gestors d'un status quo indiscutit. Què succeeix per exemple quan una companyia fa xantatge a un govern amenaçant de portar les fàbriques a un altre país?, no acaben sent cada cop més els consumidors –és a dir, la ciutadania organitzada– els únics que mitjançant campanyes tenen capacitat d'incidència real?

La paradoxa es troba en què aquesta manca de receptivitat de l'associacionisme participatiu per part de les instàncies públiques –i aquest elogi del

voluntariat esporàdic contraposat a la mandra de promoure l'associacionisme de participació– és alhora una de les causes del rebuig a la participació política per part de la gent jove. I àdhuc de la progressiva mediocritat de molts càrrecs polítics, prou detectada. I així, a alguns actors polítics que cerquen la manera de millorar els seus quadres els costa de veure com això es relaciona amb el fet que no s'estan preocupant en absolut de promoure –sinó més aviat el contrari– l'associacionisme de participació, que és una eina privilegiada per a l'educació política.

El concepte d'implicació política real que es troba inherent a l'associacionisme juvenil de participació fa d'aquest una via privilegiada per trencar el cercle viciós. Les associacions participatives creen un hàbit difícil de trencar: el de la responsabilitat de codecidir. Quan algú s'ha acostumat a exercir la responsabilitat de prendre decisions, ha d'estar molt ben informat per permetre que d'altres decideixin per ell. Per això, l'associacionisme de participació esdevé escola ideal per a una ciutadania implicada en democràcia.

De fet, molta gent que avui exerceix l'acció pública ho fa des dels valors assumits en l'aprenentatge viscut al món associatiu, on els problemes del col·lectiu són tinguts també com a problemes propis. Per això, progressivament la barrera entre "polítics" i "dirigents cívics" tendirà a difuminar-se, perquè l'objectiu de fons és el mateix –millora de la col·lectivitat–, i variarà el tipus d'actuació pel que s'opti en cada cas: des d'una associació o moviment, des de la universitat, o des del parlament o el govern...

Algunes conclusions

La crisi de la implicació política coincideix amb la crisi de l'actuació política. L'eixamplament de la distància entre governants i ciutadans es dona alhora que s'eixampla la distància entre la força creixent dels mercats i la força minvant dels governs. Ambdues crisis posen en perill els fonaments de la democràcia i, per tant, del mètode de govern que permet la participació de la ciutadania en les decisions que l'afecten i que vetlla perquè no es produeixin marginacions de cap tipus en l'accés a aquesta participació. Cal tendir d'una democràcia representativa a una de més participativa, el que comporta noves maneres d'implicar la ciutadania en la gestió de la cosa pública. En aquest marc, afirmem que l'associacionisme juvenil de participació és una eina correctora davant la crisi de la implicació política.

Hem presentat l'aportació destacable de l'associacionisme juvenil de participació en la generació d'una consciència activa de ciutadania, sense que això vulgui dir ni que sigui l'element únic per solventar la crisi d'implicació política, ni que hagi de ser el model únic d'organització no lucrativa de la ciutadania. Ben al contrari, la seva dinàmica interna de funcionament el fa inadequat per desenvolupar amb èxit molts projectes socials del tot necessaris. Però, alhora, no tenim cap dubte en afirmar que la seva contribució a l'enfortiment de la democràcia és molt superior a la de moltes altres vies que es plantegen des de la societat civil, tant per la seva incidència en les persones –en tant que escola de

participació democràtica–, com per tractar-se d'una eina altament representativa del sentir de col·lectius de persones compromeses en la millora de la cosa pública. En base als estudis del World Values Survey, Putnam afirma que "la correlació estreta entre confiança social i afiliació associativa és certa no només en tots els temps i per a tots els individus, sinó també en tots els països (...). Confiança i compromís són dues facetes del mateix factor subjacent, el capital social"¹³.

Tot i així, les tendències socials van en la direcció contrària d'aquests moviments associatius, pel que si es vol potenciar-los caldrà augmentar el seu prestigi públic, minimitzar les problemàtiques burocràtiques i fiscals amb què es troben, reforçar els seus mitjans d'actuació i fer-los beneficiaris d'una atenció i protecció especials per part de les instàncies públiques. Aquesta necessitat de suport s'ha de tenir especialment en compte en uns moments en què a les nostres societats prenen una importància creixent les organitzacions de serveis no lucratives, l'imprecís autoanomenat "tercer sector", principalment protagonitzat per fundacions i entitats d'economia social. Si aquestes organitzacions, per tal de vetllar pels seus legítims però parcials interessos, mantenen la confusió entre el que són –serveis– i l'associacionisme, poden acabar contribuint a desestructurar les xarxes associatives de participació i, de retruc, a afeblir la nostra ja debilitada democràcia.

---

13. PUTNAM (1999), *op. cit.* (p. 27).